

MEDIA

ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

καλβος

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
ΜΕΣΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΜΑΡΣΑΛ ΜΑΚΛΟΥΑΝ

ΜΑΡΣΑΛ ΜΑΚΛΟΥΑΝ

MEDIA
ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Καθώς
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΜΕΣΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

1. Το μέσο είναι το μήνυμα

Σε μια κουλτούρα σαν τη δική μας, συνηθισμένη να τέμνει και να διαιρεί όλα τα πράγματα για να τα ελέγξει, είναι καμιά φορά λίγο σκανδαλώδες να θυμίζουμε ότι, από πλευράς λειτουργίας και πράξης, το μέσο είναι το μήνυμα. Με τούτο θέλουμε απλώς να πούμε ότι οι προσωπικές και κοινωνικές επιπτώσεις οποιουδήποτε μέσου — δηλαδή, οποιασδήποτε προέκτασης του εαυτού μας — πηγάζουν από την καινούργια κλίμακα που εισάγει στις υποθέσεις μας κάθε προέκταση του εαυτού μας ή, μ'άλλα λόγια, οποιαδήποτε καινούργια τεχνολογία. Ετσι, με τον αυτοματισμό, παραδείγματος χάριν, το νέο πρότυπο ανθρώπινης συνεργασίας τείνει πράγματι να εξαλείψει εργασίες. Τούτο είναι η αρνητική επίπτωση. Η θετική είναι ότι ο αυτοματισμός δημιουργεί ρόλους για τον κόσμο, δηλαδή τη βαθεία συμμετοχή στην εργασία τους και στην ανθρώπινη κοινωνία που η προηγούμενη μηχανική τεχνολογία είχε καταστρέψει. Πολλοί θα πουν ότι δεν έφταιγε η μηχανή, αλλά αυτό που έκανε κάποιος με τη μηχανή, ότι έφταιγε το νόημα ή το μήνυμα. Ως προς τους τρόπους με τους οποίους η μηχανή άλλαξε τις μεταξύ μας σχέσεις, δεν έχει την παραμικρή σημασία αν παρήγαγε κορνφλέικς ή αυτοκίνητα. Η αναδόμηση της ανθρώπινης εργασίας και κοινωνίας βασίστηκε στην τεχνική του κατακερματισμού, που είναι η ουσία της μηχανικής τεχνολογίας. Η ουσία της τεχνολογίας του αυτοματισμού είναι το αντίθετο. Είναι συνενωτική και αποκεντρωτική σε βάθος, ενώ η μηχανή είναι κατακερματιστική, συγκεντρωτική και επιφανειακή ως προς τα πρότυπα που προσφέρει στις ανθρώπινες σχέσεις.

Το παράδειγμα του ηλεκτρικού φωτός μπορεί να φανεί δι-

αφωτιστικό εδώ. Το ηλεκτρικό φως είναι καθαρή πληροφορία. Είναι ένα μέσο χωρίς μήνυμα δηλαδή, εκτός εάν χρησιμοποιείται για να γραφτεί ένα λεκτικό μήνυμα ή μια διαφήμιση. Το γεγονός αυτό, χαρακτηριστικό όλων των μέσων, σημαίνει ότι το περιεχόμενο ενός μέσου είναι πάντοτε ένα άλλο μέσο. Το περιεχόμενο της γραφής είναι ο λόγος, ακριβώς όπως ο γραπτός λόγος είναι το περιεχόμενο του τύπου και ο τύπος είναι το περιεχόμενο του τηλεγράφου. Αν μας ρωτήσουν, «Ποιό είναι το περιεχόμενο του λόγου;», είναι αναγκαίο να απαντήσουμε, «Είναι η πραγματική διαδικασία της σκέψης, η οποία από τη φύση της είναι μη λεκτική». Μια αφηρημένη ζωγραφιά αναπαριστά την άμεση εκδήλωση των διαδικασιών δημιουργικής σκέψης όπως θα μπορούσαν να εμφανιστούν σε σχέδια κομπιούτερ. Αυτό που εξετάζουμε όμως εδώ είναι οι ψυχικές και κοινωνικές επιπτώσεις των σχεδίων ή προτύπων καθώς αυτά μεγεθύνουν ή επιταχύνουν υφιστάμενες διαδικασίες. Γιατί το μήνυμα κάθε μέσου ή τεχνολογίας είναι η αλλαγή κλίμακας ή ρυθμού ή προτύπου, την οποία εισάγει στις ανθρώπινες υποθέσεις. Ο σιδηρόδρομος δεν εισήγαγε την κίνηση ή τις μεταφορές ή τον τροχό ή τον δρόμο στην ανθρώπινη κοινωνία, αλλά επιτάχυνε και διηύρυνε την κλίμακα προηγούμενων ανθρώπινων λειτουργιών, δημιουργώντας εντελώς καινούργια είδη πόλεων και νέα είδη εργασίας καισχόλης. Τούτο συνέβη είτε ο σιδηρόδρομος λειτουργούσε σε τροπικό είτε σε βόρειο περιβάλλον και ήταν τελείως ανεξάρτητο από το φορτίο ή το περιεχόμενο του μέσου σιδηρόδρομος. Το αεροπλάνο, από την άλλη πλευρά, επιταχύνοντας τον ρυθμό των μεταφορών, τείνει να διαλύσει τη σιδηροδρομική μορφή της πόλης, της πολιτικής και της ανθρώπινης συνεργασίας, εντελώς ανεξάρτητα από το τι μεταφέρει το αεροπλάνο.

Αλλά ας επιστρέψουμε στο ηλεκτρικό φως. Το εάν το φως χρησιμοποιείται στη χειρουργική εγκεφάλου ή σε νυχτερινά ποδοσφαιρικά ματς, είναι τελείως αδιάφορο. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι δραστηριότητες αυτές είναι κατά κάποιο τρόπο το περιεχόμενο του ηλεκτρικού φωτός, εφ'όσον δεν θα μπορούσαν να γίνονται χωρίς φως. Το γεγονός αυτό απλώς υπογραμμίζει τη θέση ότι το μέσο είναι το μήνυμα, επειδή το μέσο είναι εκείνο που διαμορφώνει και ελέγχει την κλίμακα

και τη μορφή της ανθρώπινης συνεργασίας. Το περιεχόμενο ή οι χρήσεις τέτοιων μέσων έχει τόση ποικιλία όση έχει και η αναποτελεσματικότητά του στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συνεργασίας. Είναι αναπόφευκτο πράγματι να μας τυφλώνει το περιεχόμενο οποιουδήποτε μέσου ως προς τον χαρακτήρα του μέσου. Μόλις σήμερα οι επιχειρήσεις έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν τους διάφορους επιχειρησιακούς χώρους στους οποίους λειτουργούν. Όταν η IBM ανακάλυψε ότι δεν βρισκόταν στον χώρο της κατασκευής εξοπλισμού ή μηχανημάτων γραφείου, αλλά στον χώρο της επεξεργασίας πληροφοριών, τότε άρχισε να πλέει μ'ένα σαφές όραμα. Η General Electric πραγματοποιεί ένα σημαντικό τμήμα των κερδών της από την κατασκευή ηλεκτρικών λαμπτήρων και συστημάτων φωτισμού. Δεν έχει ανακαλύψει ακόμα, στο βαθμό που το έχει κατορθώσει η A.T.& T., ότι βρίσκεται στο χώρο της διακίνησης πληροφοριών.

Το ηλεκτρικό φως διαφεύγει της προσοχής ως μέσο επικοινωνίας ακριβώς επειδή δεν έχει περιεχόμενο. Και τούτο το κάνει ανεκτίμητο παράδειγμα του πώς οι άνθρωποι δεν καταφέρνουν να μελετήσουν τα μέσα. Γιατί το ηλεκτρικό φως αναγνωρίζεται ως επικοινωνιακό μέσο μόνο όταν χρησιμοποιείται για να πει κάποιο όνομα προϊόντος. Αλλά και τότε δεν είναι το φως που αναγνωρίζεται, αλλά το περιεχόμενο (κάτι που στην πραγματικότητα είναι ένα άλλο μέσο). Το μήνυμα του ηλεκτρικού φωτός είναι σαν το μήνυμα της ηλεκτρικής ενέργειας στη βιομηχανία, εντελώς ριζοσπαστικό, διεισδυτικό και αποκεντρωτικό. Γιατί αν και το ηλεκτρικό φως και η ενέργεια είναι εντελώς χωριστά από τις χρήσεις τους, εν τούτοις εκμηδενίζουν τους παράγοντες του χώρου και του χρόνου στην ανθρώπινη κοινωνία, ακριβώς όπως έκανε το ραδιόφωνο, ο τηλεγράφος, το τηλέφωνο και η τηλεόραση, δημιουργώντας εμπλοκή σε βάθος.

Ενα αρκετά πλήρες εγχειρίδιο μελέτης των προεκτάσεων του ανθρώπου θα μπορούσε να γίνει με επιλογές από το έργο του Σαίξπηρ. Θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί μήπως ο Σαίξπηρ αναφέρεται στην τηλεόραση μ'αυτούς τους γνωστούς στίχους από τον *Ρωμαίο και Ιουλιέτα*:

Αλλά ποιά φως απαλό χύνεται απ'αυτό το παράθυρο;
Μιλάει κι όμως δεν λέει τίποτα.

Στον *Οθέλο*, που ασχολείται, όπως και ο *Βασιλιάς Ληρ*, με το μαρτύριο ανθρώπων μεταμορφωμένων από ψευδαισθήσεις, υπάρχουν οι παρακάτω στίχοι που αποκαλύπτουν την ενόραση του Σαίξπηρ για τις μεταμορφωτικές δυνάμεις των νέων μέσων:

Τάχα δεν υπάρχουν μάγια
Για να κλέψει κανείς τη νιότη και την παρθενιά;
Μήπως εδιάβασες, Ροντρίγκο,
Για κα'να τέτοιο πράγμα;

Στο *Τρωίλος και Χρυσήδα*, το οποίο είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου αφιερωμένο στην ψυχική και κοινωνική μελέτη της επικοινωνίας, ο Σαίξπηρ αποκαλύπτει την επίγνωσή του ότι η ορθή κοινωνική και πολιτική πλοήγηση εξαρτάται από την πρόβλεψη των επιπτώσεων του νεωτερισμού:

Η πρόνοια που άγρυπνη γνωρίζει
Κάθε ψήγμα απ'το χρυσάφι του Πλούτου,
Βρίσκει τον βυθό σε βάθη ασύλληπτα,
Φυλάει σκοπιά μαζί με τη σκέψη και σαν τους θεούς
Ξεσκεπάζει τις σκέψεις στα άφωνα λίκνα τους.

Η αυξανόμενη επίγνωση της δράσης των μέσων, εντελώς ανεξάρτητα από το περιεχόμενο ή το πρόγραμμά τους, καταφαίνεται απ'αυτό το οργισμένο και ανώνυμο τετράστιχο:

Στη μοντέρνα σκέψη (ίσως και την πράξη)
Δεν αξίζει τίποτα αν δεν έχει δράση
Και σοφία θεωρείται (αχ, πού είναι η αγιαστούρα)
Να περιγράψεις το ξύσιμο κι όχι τη φαγούρα.

Το ίδιο είδος καθολικής, εποπτικής επίγνωσης που αποκαλύπτει γιατί το μέσο κοινωνικά είναι το μήνυμα έχει αναδυθεί στις πιο πρόσφατες και ριζοσπαστικές ιατρικές θεωρίες. Στο βιβλίο του *Το Στρες της Ζωής*, ο Χανς Σέλυ μιλάει για την κατάπληξη ενός συνεργάτη του όταν άκουσε τις θεωρίες του Σέλυ:

Όταν με είδε να ξεκινάω άλλη μια εκστατική περιγραφή του τι είχα παρατηρήσει στα ζώα που είχα μολιάσει με τούτη ή εκείνη την

ακάθαρτη, τοξική ουσία, με κοίταξε με απελπισμένα μάτια και μου είπε με φανερή θλίψη: «Σέλυ, προσπάθησε να καταλάβεις τι κάνεις προτού είναι αργά! Μόλις τώρα αποφάσισες να περάσεις ολόκληρη τη ζωή σου μελετώντας τη φαρμακολογία της βρωμιάς!»

Όπως ο Σέλυ ασχολείται με την κατάσταση ολικού περιβάλλοντος στη θεωρία του για το *στρες* και την αρρώστια, έτσι και η πιο πρόσφατη προσέγγιση στη μελέτη των μέσων δεν εξετάζει μόνο το *περιεχόμενο* αλλά και το μέσο και την πολιτιστική μήτρα εντός της οποίας λειτουργεί το συγκεκριμένο μέσο. Η παλαιότερη έλλειψη επίγνωσης των ψυχικών και κοινωνικών επιπτώσεων των μέσων μπορεί να εικονογραφηθεί απ'όλες σχεδόν τις επίσημες διακηρύξεις.

Αποδεχόμενος κάποιο τιμητικό αξίωμα από το Πανεπιστήμιο Νοτρ Νταμ πριν λίγα χρόνια, ο στρατηγός Ντέιβιντ Σάρνοφ έκανε την εξής δήλωση: «Είμαστε πολύ πρόθυμοι να κάνουμε τα τεχνολογικά εργαλεία αποδιοπομπαίους τράγους για τις αμαρτίες εκείνων που τα ελέγχουν. Τα προϊόντα της μοντέρνας επιστήμης δεν είναι από μόνα τους καλά ή κακά. Ο τρόπος που χρησιμοποιούνται είναι αυτός που καθορίζει την αξία τους».

Μόλις ακούσατε τη φωνή του μοντέρνου υπνοβατισμού. Είναι σα να λέμε, «Η μηλόπιτα από μόνη της δεν είναι ούτε καλή ούτε κακή. Αυτό που καθορίζει την αξία της είναι ο τρόπος που χρησιμοποιείται». Η, «Ο ιός της ευλογιάς από μόνος του δεν είναι ούτε καλός ούτε κακός. Αυτό που καθορίζει την αξία του είναι ο τρόπος που χρησιμοποιείται». Και πάλι, «Τα τουφέκια από μόνα τους δεν είναι ούτε καλά ούτε κακά. Ο τρόπος που χρησιμοποιούνται είναι αυτός που καθορίζει την αξία τους». Μ'άλλα λόγια, αν οι σφαίρες χτυπήσουν τους σωστούς ανθρώπους, τότε τα όπλα είναι καλά. Αν η λυχνία της τηλεόρασης σκοπεύει με τα σωστά πυρομαχικά τους σωστούς ανθρώπους, τότε είναι καλή. Δεν είμαι σαδιστής. Αλλά στη δήλωση του Σάρνοφ δεν υπάρχει τίποτα που ν'αντέχει στην κριτική επειδή ο στρατηγός αγνοεί τη φύση των μέσων, οποιουδήποτε μέσου και όλων των μέσων, και μάλιστα με το σωστό ναρκισσιστικό στυλ κάποιου που έχει υπνωτιστεί από τον ακρωτηριασμό και την προέκταση του είναι του σε μια νέα τεχνολογική

φόρμα. Ο στρατηγός Σάρνοφ συνέχισε εξηγώντας τη στάση του απέναντι στην τεχνολογία της τυπογραφίας, λέγοντας πως είναι αλήθεια ότι η τυπογραφία επέτρεψε την κυκλοφορία πολλών σκουπιδιών, αλλά διέδωσε επίσης και τη Βίβλο, καθώς και τις σκέψεις των προφητών και φιλοσόφων. Ποτέ δεν πέρασε από τη σκέψη του στρατηγού ότι μια τεχνολογία μπορεί να κάνει ο,τιδήποτε εκτός από το να προστίθεται σ' αυτό που ήδη υπάρχει.

Ορισμένοι οικονομολόγοι, όπως ο Ρόμπερτ Τέομπαλντ, ο Γ. Ρόστοου και ο Τζων Κένεθ Γκαλμπραϊθ, έχουν από χρόνια εξηγήσει γιατί η κλασική οικονομική δεν μπορεί να ερμηνεύσει την αλλαγή ή την ανάπτυξη. Και το παράδοξο της εκμηχάνισης είναι ότι αν και η ίδια είναι αιτία μέγιστης ανάπτυξης και αλλαγής, η αρχή της εκμηχάνισης αποκλείει αυτή καθαυτή τη δυνατότητα ανάπτυξης ή κατανόησης της αλλαγής. Γιατί η εκμηχάνιση επιτυγχάνεται με τον κατακερματισμό οποιασδήποτε διαδικασίας και την τοποθέτηση των τμημάτων εν σειρά. Αλλά, όπως απέδειξε ο Ντέιβιντ Χιουμ τον δέκατο όγδοο αιώνα, δεν υπάρχει αρχή αιτιότητας σε μια απλή αλληλουχία. Το ότι το ένα πράγμα ακολουθεί το άλλο δεν έχει καμιά αξία. Τίποτα δεν έπεται του επομένου, παρά μόνο αλλαγή. Ετσι, η μεγαλύτερη απ' όλες τις αναστροφές επισυνέβη με τον ηλεκτρισμό, ο οποίος τελείωσε την αλληλουχία κάνοντας τα πράγματα ακαριαία. Με την ακαριαία ταχύτητα, οι αιτίες των πραγμάτων άρχισαν πάλι να αναδύονται στη συνείδηση, γεγονός που δεν συνέβαινε όσο τα πράγματα ήσαν εν σειρά και αλληλουχία. Αντί να ρωτάμε ποιο ήταν πρώτο, το αυγό ή η κότα, ξαφνικά φάνηκε ότι η κότα ήταν η ιδέα ενός αυγού για να βγουν περισσότερα αυγά.

Λίγο πριν ένα αεροπλάνο σπάσει το φράγμα το ήχου, τα ηχητικά κύματα γίνονται ορατά στις πτέρυγές του. Η αιφνίδια ορατότητα του ήχου τη στιγμή που ο ήχος τελειώνει είναι ένα ωραίο παράδειγμα εκείνης της μεγάλης αρχής της ύπαρξης που αποκαλύπτει καινούργιες και αντίθετες μορφές ακριβώς τη στιγμή που οι προηγούμενες μορφές εγγίζουν την κορυφαία απόδοσή τους. Η εκμηχάνιση ποτέ δεν ήταν τόσο ζωντανά κατακερματισμένη ή αλληλουχική όσο κατά τη γέννηση του κινηματογράφου, τη στιγμή δηλαδή που μετατεθήκαμε πέρα από τη μηχανή στον κόσμο της ανάπτυξης και της οργανικής

αλληλοσύνδεσης. Ο κινηματογράφος, με τη σκέτη επιτάχυνση του μηχανικού, μας μετέφερε από τον κόσμο της αλληλουχίας και των συνδέσμων στον κόσμο της δημιουργικής ταυτοχρονικότητας και της δομής. Το μήνυμα του μέσου κινηματογράφος είναι ένα μήνυμα μετάβασης από τους γραμμικούς συνδέσμους στην ταυτοχρονικότητα. Είναι η μετάβαση που παρήγαγε την τελείως σωστή σήμερα παρατήρηση: «Αν λειτουργεί, είναι ξεπερασμένο». Όταν η ηλεκτρική ταχύτητα αντικαθιστά τελείως τις μηχανικές αλληλουχίες του κινηματογράφου, τότε οι δυναμικές γραμμές στις δομές και στα μέσα γίνονται δυνατές και καθαρές. Επιστρέφουμε στην συμπαγή μορφή του εικονίσματος.

Σε μια πολύ εγγράμματη και εκμηχανισμένη κουλτούρα, ο κινηματογράφος φάνηκε σαν ένας κόσμος θριαμβευτικών ψευδαισθήσεων και ονείρων που μπορούσες να τον αγοράσεις. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή του κινηματογράφου εμφανίζεται ο κυβισμός, που ο Ε.Χ. Γκόμπριτς τον περιγράφει στο βιβλίο του *Τέχνη και Ψευδαίσθηση* ως «την πιο ριζοσπαστική προσπάθεια να εκμηδενιστεί η ασάφεια και να επιβληθεί μια μόνο ανάγνωση της εικόνας — εκείνη του ανθρώπινου κατασκευάσματος, του χρωματισμένου καμβά». Ο κυβισμός αντικαθιστά το *σημείο οράσεως* ή την πλευρά της προοπτικής ψευδαίσθησης με όλες τις πλευρές ταυτόχρονα. Αντί για την εξειδικευμένη ψευδαίσθηση της τρίτης διάστασης στον καμβά, ο κυβισμός δημιουργεί ένα παιχνίδι επιπέδων και αντιθέσεων ή μια δραματική σύγκρουση προτύπων, φωτισμών και υφής, που «στέλνει το μήνυμα» διά της επαγωγής. Τούτο θεωρείται από πολλούς ως άσκηση στη ζωγραφική κι όχι στην ψευδαίσθηση.

Μ'άλλα λόγια, ο κυβισμός, δίνοντας το μέσα και το έξω, το πάνω, το κάτω, το πίσω και το εμπρός κι όλα τ'άλλα σε δύο διαστάσεις, εγκαταλείπει την ψευδαίσθηση της προοπτικής και υιοθετεί την ακαριαία αισθητηριακή αντίληψη του συνόλου. Ο κυβισμός, αδράζοντας την ακαριαία ολική αντίληψη, ανακοίνωσε ξαφνικά ότι το μέσο είναι το μήνυμα. Δεν είναι φανερό, λοιπόν, ότι τη στιγμή που η αλληλουχία οπισθοχωρεί μπροστά στο ταυτόχρονο, βρισκόμαστε στον κόσμο της δομής και της καθολικότητας; Και το ίδιο δεν συνέβη στη φυσική, στη ζωγραφική, στην ποίηση και στην επικοινωνία; Ειδικευμένα

τιμήματα της προσοχής μετακινήθηκαν στο ολικό πεδίο και μπορούμε τώρα να λέμε τελείως φυσικά, «Το μέσο είναι το μήνυμα». Πριν από την ηλεκτρική ταχύτητα και το ολικό πεδίο, δεν ήταν καθόλου φανερό ότι το μέσο είναι το μήνυμα. Το μήνυμα έδειχνε να είναι το περιεχόμενο, καθώς ο κόσμος συνήθιζε να ρωτά *τι θέλει να πει* μια ζωγραφιά. Κι όμως, ποτέ δεν σκέφτηκαν να ρωτήσουν *τι θέλει να πει* μια μελωδία ή ένα στίχι ή ένα ρούχο. Σε τέτοια ζητήματα οι άνθρωποι διατηρούσαν μια αίσθηση του συνόλου, της μορφής και της λειτουργίας ως ενότητας. Αλλά στην ηλεκτρική εποχή αυτή η ολοκληρωμένη ιδέα της δομής και της συνολικότητας έχει κυριαρχήσει τόσο που η εκπαιδευτική θεωρία έχει πάρει στα χέρια της το θέμα. Αντί για εργασία με ειδικευμένα *προβλήματα* στην αριθμητική, η δομική προσέγγιση ακολουθεί τώρα τις δυναμικές γραμμές στο πεδίο των αριθμών και βάζει μικρά παιδιά να διαλογίζονται στη θεωρία των αριθμών και στα *σύνολα*.

Ο καρδινάλιος Νιούμαν είπε για τον Ναπολέοντα: «Κατάλαβαινε τη γραμματική της μπαρούτης». Ο Ναπολέων είχε δώσει κάποια προσοχή και σε άλλα μέσα, ιδιαίτερα στον οπτικό τηλεγράφο ο οποίος του προσέφερε ένα μεγάλο πλεονέκτημα εις βάρος των εχθρών του. Εχει γραφτεί πως είπε ότι, «Τρεις εχθρικές εφημερίδες είναι πιο επίφοβες από χίλιες ξιφολόγχες».

Ο Αλεξίς ντε Τοκβίλ ήταν ο πρώτος που έμαθε τη γραμματική της γκραβούρας και της τυπογραφίας. Μπορούσε έτσι να διαβάζει εύκολα το μήνυμα της επερχόμενης αλλαγής στη Γαλλία και την Αμερική, σα να το διάβαζε δυνατά από ένα κείμενο που του είχαν δώσει. Πράγματι, ο δέκατος ένατος αιώνας στη Γαλλία και την Αμερική ήταν σαν ανοιχτό βιβλίο για τον ντε Τοκβίλ επειδή είχε μάθει τη γραμματική του τύπου. Και γι' αυτό ήξερε επίσης πότε αυτή η γραμματική δεν έχει εφαρμογή. Όταν τον ρώτησαν γιατί δεν έγραψε ένα βιβλίο για την Αγγλία, εφ' όσον ήξερε και θαύμαζε αυτή τη χώρα, απάντησε:

Θα'πρεπε να έχει κανείς έναν ασυνήθιστο βαθμό φιλοσοφικής ανοησίας για να θεωρήσει ικανό τον εαυτό του να κρίνει την Αγγλία σε έξη μήνες. Ήδη ένας χρόνος μου φάνηκε πολύ λίγος για να εκτιμήσω σωστά τις Ηνωμένες Πολιτείες και ήταν πολύ πιο εύκολο

να συγκεντρώσω καθαρές και ακριβείς πληροφορίες για την Αμερικανική Ένωση παρά για την Αγγλία. Στην Αμερική όλοι οι νόμοι πηγάζουν κατά κάποια έννοια από την ίδια γραμμή σκέψης. Το σύνολο της κοινωνίας, ας πούμε, είναι θεμελιωμένο πάνω σ'ένα απλό γεγονός. Τα πάντα προέρχονται από μια απλή αρχή. Θα μπορούσε να παρομοιάσει κανείς την Αμερική μ'ένα δάσος που το διασχίζει ένα πλήθος ίσιων δρόμων, που όλοι συγκλίνουν στο ίδιο σημείο. Δεν έχεις παρά να βρεις το κέντρο κι όλα αποκαλύπτονται σε μια ματιά. Στην Αγγλία όμως τα μονοπάτια διασταυρώνονται και μόνο ταξιδεύοντας στο καθένα απ'αυτά μπορεί κανείς να χτίσει μια εικόνα του συνόλου.

Ο ντε Τοκβίλ, σε προγενέστερο έργο του για τη Γαλλική Επανάσταση, είχε εξηγήσει πώς ο τυπωμένος λόγος, εξασφαλίζοντας πολιτιστικό κορεσμό τον δέκατο όγδοο αιώνα, είχε ομοιογενοποιήσει το γαλλικό έθνος. Οι Γάλλοι ήσαν το ίδιο είδος ανθρώπων απ'τον βορρά ως το νότο. Οι τυπογραφικές αρχές της ομοιομορφίας, της συνέχειας και της γραμμικότητας είχαν επικαλύψει τις πολυπλοκότητες της παλιάς φεουδαλικής και προφορικής κοινωνίας. Η Επανάσταση πραγματοποιήθηκε από τους νέους λόγιους και δικηγόρους.

Στην Αγγλία όμως ήταν τέτοια η δύναμη των παλιών προφορικών παραδόσεων του common law*, που υποστηριζόταν από τον μεσαιωνικό θεσμό του Κοινοβουλίου, ώστε η ομοιομορφία και η συνέχεια της νέας οπτικής κουλτούρας του τύπου δεν μπορούσε να κυριαρχήσει απόλυτα. Αποτέλεσμα ήταν ότι ποτέ δεν έλαβε χώρα το σημαντικότερο γεγονός στην αγγλική ιστορία, δηλαδή η Αγγλική Επανάσταση πάνω στις γραμμές της Γαλλικής Επανάστασης. Η Αμερικανική Επανάσταση δεν είχε μεσαιωνικούς νομικούς θεσμούς να πετάξει ή να ξεριζώσει, παρά μόνο τη μοναρχία. Και πολλοί έχουν υποστηρίξει ότι η αμερικανική προεδρία έχει γίνει πολύ πιο προσωπική και μοναρχική απ' οποιαδήποτε ευρωπαϊκή μοναρχία.

Η αντιπαράθεση Αγγλίας και Αμερικής από τον ντε Τοκβίλ φανερά βασίζεται στο γεγονός ότι η κουλτούρα της τυπογραφίας και του τύπου δημιουργεί ομοιομορφία και συνέχεια. Η Αγγλία, λέει, απέρριψε αυτή την αρχή και παρέμεινε προσκολλημένη στη δυναμική της προφορικής παράδοσης του common

* Common law (λαϊκός νόμος): Το αγγλικό άγραφο δίκαιο (σ.μ.)

law. Εξ ου η ασυνέχεια και η απρόβλεπτη ποιότητα της αγγλικής κουλτούρας. Η γραμματική του τύπου δεν μπορεί να βοηθήσει στη σύνταξη του μηνύματος μιας προφορικής και άγραφης κουλτούρας και θεσμών. Οι Αγγλοι αριστοκράτες έχουν ορθά χαρακτηριστεί βάρβαροι από τον Μάθιου Αρνολντ, επειδή η δύναμη και η θέση τους δεν είχαν καμιά σχέση με τα γράμματα ή με τις πολιτιστικές μορφές της τυπογραφίας. Ο Δούκας του Γκλόστερ είπε στον Εντουαρντ Τζίμπον, όταν ο δεύτερος εξέδωσε την *Παρακμή και Πτώση* του: «Ακόμα ένα καταραμένο χοντροβιβλίο, ε κ. Τζίμπον; Μουτζουρώνεις, μουτζουρώνεις, μουτζουρώνεις, ε κ. Τζίμπον;» Ο ντε Τοκβίλ ήταν ένας πολύ μορφωμένος αριστοκράτης που μπορούσε να αποστασιοποιηθεί από τις αξίες και παραδοχές της τυπογραφίας. Ακριβώς για τούτο μόνο αυτός κατάλαβε τη γραμματική της τυπογραφίας. Και μόνο μ'αυτούς τους όρους, δηλαδή στέκοντας μακριά απ' οποιαδήποτε δομή ή μέσο, μπορεί να διακρίνει κανείς τις αρχές της και τις δυναμικές γραμμές της. Γιατί κάθε μέσο έχει τη δύναμη να επιβάλλει τις δικές του παραδοχές στον απρόσεχτο παρατηρητή. Η πρόβλεψη και ο έλεγχος είναι η αποφυγή αυτής της ασυναίσθητης κατάστασης ναρκισσιστικής νάρκης. Αλλά το μεγαλύτερο βοήθημα γι' αυτό τον σκοπό είναι απλώς να γνωρίζει κανείς ότι το ξόρκι μπορεί να πιάσει αμέσως με την επαφή, σαν τις πρώτες νότες μιας μελωδίας.

Το *Πέρασμα στην Ινδία* του Ε.Μ. Φόρστερ είναι μια δραματική μελέτη της αδυναμίας μιας προφορικής και διαισθητικής ανατολίτικης κουλτούρας να αντιμετωπίσει τα ορθολογικά, οπτικά ευρωπαϊκά πρότυπα εμπειρίας. *Ορθολογικό* σημαίνει βεβαίως για τη Δύση *ομοιόμορφο και συνεχές και διαδοχικό*. Μ'άλλα λόγια, έχουμε μπερδέψει τον ορθό λόγο με τη γραμματική παιδεία και τον ορθολογισμό με μια απλή τεχνολογία. Έτσι, στην ηλεκτρική εποχή ο άνθρωπος φαίνεται να γίνεται μη ορθολογιστής στα μάτια της συμβατικής Δύσης. Στο μυθιστόρημα του Φόρστερ η στιγμή της αλήθειας και της απόσπασης από την τυπογραφική νάρκη της Δύσης φτάνει στις Σπηλιές του Μαραμπάρ. Οι λογικές δυνάμεις της Αντελα Κουέστεντ δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν το ολικό συμπαγές πεδίο αντήχησης που είναι η Ινδία. Μετά τις Σπηλιές: «Η ζωή συνεχίστηκε ως συνήθως, αλλά δεν είχε ειρμό, δηλαδή οι ήχοι δεν είχαν

ηχώ ούτε η σκέψη εξέλιξη. Ολα φαινόντουσαν αποκομμένα από τις ρίζες τους και γι' αυτό μολυσμένα από παραισθήσεις».

Το *Πέρασμα στη Ινδία* (η φράση είναι του Ουίτμαν, ο οποίος είδε την Αμερική να προχωρά ανατολικά) είναι μια παραβολή του Δυτικού ανθρώπου στην ηλεκτρική εποχή και τυχαία μόνο συνδέεται με την Ευρώπη ή την Ανατολή. Η έσχατη σύγκρουση ανάμεσα στην όραση και την ακοή, ανάμεσα στο γραπτό και το προφορικό είδος αντίληψης και οργάνωσης της ύπαρξης, έρχεται καταπάνω μας. Εφ' όσον η κατανόηση σταματά τη δράση, όπως παρατήρησε ο Νίτσε, μπορούμε να μετριάσουμε την αγριότητα αυτής της σύγκρουσης κατανοώντας τα μέσα που μας προεκτείνουν και προκαλούν αυτούς τους πολέμους μέσα μας και γύρω μας.

Η αποφυλετικοποίηση μέσω της γραμματικής παιδείας και οι τραυματικές επιδράσεις της στον φυλετικό άνθρωπο είναι το θέμα ενός βιβλίου του ψυχιάτρου Τζ.Κάροθερς, *Ο Αφρικανικός Νους στην Υγεία και στην Αρρώστια* (έκδοση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, Γενεύη 1953). Μέρος του υλικού εμφανίστηκε ως άρθρο στο περιοδικό *Ψυχιατρική* τον Νοέμβριο του 1959 με τίτλο *Η Κουλτούρα, η Ψυχιατρική και ο Γραπτός Λόγος*. Κι εδώ πάλι, είναι η ηλεκτρική ταχύτητα που αποκαλύπτει τις δυναμικές γραμμές που εκτείνονται από τη δυτική τεχνολογία ως τις πιο απόμερες περιοχές της θαμνοχώρας, της σαβάνας και της ερήμου. Ένα παράδειγμα είναι ο Βεδουίνος με το ραδιοφωνάκι του πάνω στην καμήλα. Ο καταποντισμός των ιθαγενών σε ποταμούς εννοιών για τις οποίες τίποτα δεν τους έχει προετοιμάσει είναι η συνήθης δράση όλων των τεχνολογιών μας. Αλλά με τα ηλεκτρικά μέσα ο Δυτικός άνθρωπος γεύεται τον ίδιο ακριβώς καταποντισμό με τον μακρινό ιθαγενή. Δεν είμαστε προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουμε την εισβολή του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης στο λόγο περιβάλλον μας καλύτερα από τον ιθαγενή της Γκάνα, ο οποίος πρέπει να αντιμετωπίσει τη γραμματική παιδεία που τον αρπάζει από τον συλλογικό φυλετικό κόσμο του και τον ξεβράζει στην ατομική απομόνωση. Είμαστε το ίδιο μουδιασμένοι στον καινούργιο ηλεκτρικό κόσμο μας όσο και ο ιθαγενής που έχει εμπλακεί στην εγγράμματη και μηχανική κουλτούρα μας.

Η ηλεκτρική ταχύτητα αναμιγνύει τις κουλτούρες της προϊ-

στορίας με τα σκουπίδια των βιομηχανικών μάρκετερς, τους αγράμματους με τους ημι-εγγράμματους και τους μετα-εγγράμματους. Η πνευματική κατάρρευση διαφόρων βαθμών είναι το σύνηθες αποτέλεσμα του ξεριζώματος και του καταποντισμού σε νέες πληροφορίες και ατελεύτητα νέα πρότυπα πληροφόρησης. Ο Ουίντχαμ Λιούις έκανε αυτή την κατάσταση θέμα μιας σειράς μυθιστορημάτων του που λέγεται *Η Ανθρώπινη Εποχή*. Το πρώτο απ' αυτά, με τον τίτλο *The Childermass*, ασχολείται ακριβώς με την επιταχυνόμενη αλλαγή στα μέσα να είναι ένα είδος σφαγής των αθώων. Στον δικό μας κόσμο καθώς αποκτούμε ολοένα και μεγαλύτερη επίγνωση των επιπτώσεων της τεχνολογίας στα ψυχικά μορφώματα και εκδηλώσεις, χάνουμε κάθε εμπιστοσύνη στο δικαίωμά μας να απονέμουμε την ενοχή. Οι αρχαίες προϊστορικές κοινωνίες θεωρούν θλιβερό το βίαιο έγκλημα. Ο φονιάς αντιμετωπίζεται όπως αντιμετωπίζουμε εμείς το θύμα του καρκίνου. «Πόσο φριχτό πρέπει να είναι να αισθάνεσαι έτσι», λένε. Ο Τζ. Συντζ ανέπτυξε πολύ αποτελεσματικά αυτή την ιδέα στο βιβλίο του *Ο Πλαιμπόν του Αντικού Κόσμου*.

Αν ο εγκληματίας φαίνεται σαν ένας μη κονφορμιστής ανίκανος να αντιμετωπίσει τις απαιτήσεις της τεχνολογίας στις οποίες εμείς υπακούμε με ομοιόμορφο και συνεχή τρόπο, ο εγγράμματος άνθρωπος έχει κάθε διάθεση να δει τους άλλους που δεν προσαρμόζονται σαν κάτι θλιβερό. Ειδικά το παιδί, ο ανάπηρος, η γυναίκα και ο έγχρωμος φαίνονται στον κόσμο της οπτικής και τυπογραφικής τεχνολογίας σαν θύματα αδικίας. Από την άλλη πλευρά, σε μια κουλτούρα που αναθέτει στους ανθρώπους ρόλους αντί για εργασίες, ο νάνος, ο λοξός και το παιδί δημιουργούν τους δικούς τους χώρους. Κανείς δεν προσδοκά να χωρέσουν σε κάποια ομοιόμορφη και επαναλαμβανόμενη τρύπα, που έτσι ή αλλιώς δεν είναι στα μέτρα τους. Σκεφθήτε τη φράση «Είναι ένας αντρίκιος κόσμος». Σαν μια ποσοτικοποιημένη παρατήρηση που επαναλαμβάνεται ατελεύτητα στο εσωτερικό μιας ομοιογενοποιημένης κουλτούρας, η φράση αυτή αναφέρεται στους άντρες μιας τέτοιας κουλτούρας, οι οποίοι πρέπει να είναι ομοιογενοποιημένοι υπεράνθρωποι για να μπορούν να ανήκουν στην κουλτούρα. Εκεί που έχουμε προκαλέσει τη μεγαλύτερη πλημμύρα παράλογων στάνταρς είναι

στα τεστ νοημοσύνης. Αγνοώντας τις τυπογραφικές πολιτιστικές προκαταλήψεις μας, οι ψυχολόγοι μας αποδέχονται ότι οι ομοιόμορφες και συνεχείς συνήθειες είναι σημάδι νοημοσύνης, εκμηδενίζοντας έτσι τον ακουστικό άνθρωπο και τον απτικό άνθρωπο.

Ο Σ.Π.Σνόου, παρουσιάζοντας ένα βιβλίο του Α.Λ.Ρόουζ (*The New York Times Book Review*, 24 Δεκεμβρίου 1961) για τον κατευνασμό* και τον δρόμο για το Μόναχο, περιγράφει τους Βρετανούς εγκεφάλους και εμπειρίες στην κορυφή της εξουσίας. «Ο δείκτης νοημοσύνης τους ήταν πολύ υψηλότερος από το σύνθημα για πολιτικούς ηγέτες. Γιατί αποδείχτηκαν τέτοιες νούδες;» Η άποψη του Ρόουζ με την οποία ο Σνόου συμφωνεί: «Δεν άκουγαν τις προειδοποιήσεις, επειδή δεν ήθελαν να τις ακούσουν». Ο αντικομμουνισμός τους δεν τους επέτρεπε να διαβάσουν το μήνυμα του Χίτλερ. Αλλά η αποτυχία τους δεν είναι τίποτα σε σύγκριση με τη σημερινή δική μας. Η αμερικανική επένδυση στη γραμματική παιδεία ως τεχνολογία ή ομοιομορφία που εφαρμόζεται σε κάθε επίπεδο εκπαίδευσης, διακυβέρνησης, παραγωγής και κοινωνικής ζωής απειλείται απόλυτα από την ηλεκτρική τεχνολογία. Η απειλή του Στάλιν ή του Χίτλερ ήταν εξωτερική. Η ηλεκτρική τεχνολογία βρίσκεται εντός των τειχών μας και είμαστε μουνδιασμένοι, κουφοί, τυφλοί και άφωνοι από το συναπάντημά της με την τεχνολογία του Γουτεμβέργιου, πάνω και μέσα απ'την οποία διαμορφώθηκε ο αμερικανικός τρόπος ζωής. Δεν είναι όμως καιρός να προτείνει κανείς στρατηγικές όταν η απειλή δεν έχει καν αναγνωριστεί πως υπάρχει. Βρίσκομαι στη θέση του Λουί Παστέρ, ο οποίος έλεγε στους γιατρούς ότι ο μεγαλύτερος εχθρός τους είναι τελείως αόρατος και τελείως άγνωστος σ'αυτούς. Η συμβατική απόκρισή μας σ'όλα τα μέσα, ότι δηλαδή αυτό που μετράει είναι ο τρόπος που χρησιμοποιούνται, είναι η μουνδιασμένη πόζα του τεχνολογικού ηλιθίου. Γιατί το περιεχόμενο ενός μέσου είναι σαν το ζουμερό κοψίδι που κουβαλάει ο διαρρήκτης για να παραπλανήσει τα σκυλιά. Η επίδραση του

* Κατευνασμός (appeasement): Η πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας κατά τη δεκαετία του '30 απέναντι στη ναζιστική Γερμανία. Οδήγησε στη Συνθήκη του Μονάχου και στην ενδυνάμωση του Χίτλερ και κάθε άλλο παρά απέτρεψε τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (σ.μ.)

μέσου γίνεται ισχυρή και έντονη μόνο και μόνο επειδή του δίνεται ένα άλλο μέσο ως περιεχόμενο. Το περιεχόμενο του κινηματογράφου είναι ένα μυθιστόρημα ή ένα θεατρικό έργο ή μια όπερα. Η επίδραση της μορφής του κινηματογράφου δεν έχει σχέση με το περιεχόμενο του προγράμματός του. Το περιεχόμενο της γραφής ή του τύπου είναι ο λόγος, αλλά ο αναγνώστης έχει παντελή σχεδόν άγνοια του τύπου ή του λόγου.

Ο Αρνολντ Τούνμπε αγνοεί απόλυτα τα μέσα καθώς αυτά διαμόρφωσαν την ιστορία, αλλά είναι γεμάτος παραδείγματα που ο μελετητής των μέσων μπορεί να χρησιμοποιήσει. Σε κάποιο σημείο λέει σοβαρά ότι η εκπαίδευση ενηλίκων, π.χ. η Εκπαιδευτική Ένωση Εργατών στη Βρετανία, είναι ένα χρήσιμο αντίβαρο στον λαϊκό τύπο. Ο Τούνμπε θεωρεί ότι αν και όλες οι ανατολικές κοινωνίες του καιρού μας έχουν αποδεχτεί τη βιομηχανική τεχνολογία και τις πολιτικές της συνέπειες, «εν τούτοις στο πολιτιστικό επίπεδο δεν υπάρχει μια ομοιόμορφη αντίστοιχη τάση» (*Somervell, I.267*). Είναι σαν τη φωνή του εγγράμματος ανθρώπου, ο οποίος βουλιάζει σ'ένα περιβάλλον διαφημίσεων, αλλά κομπάζει, «Εγώ προσωπικά δεν προσέχω τις διαφημίσεις». Οι πνευματικές και πολιτιστικές επιφυλάξεις που μπορεί να έχουν οι Ανατολίτες για την τεχνολογία μας δεν τους χρησιμεύουν σε τίποτα απολύτως. Οι επιδράσεις της τεχνολογίας δεν επισυμβαίνουν στο επίπεδο των γνώμων ή των εννοιών, αλλά τροποποιούν σταθερά και χωρίς αντίσταση αισθητηριακές αναλογίες ή πρότυπα αντίληψης. Το μόνο άτομο που μπορεί ατιμωρητί να αντιμετωπίσει την τεχνολογία είναι ο σοβαρός καλλιτέχνης, μόνο και μόνο επειδή είναι ένας ειδικός με επίγνωση των αλλαγών στην αισθητηριακή αντίληψη.

Η λειτουργία του μέσου χρήμα στην Ιαπωνία του δέκατου έβδομου αιώνα είχε επιδράσεις όχι πολύ διαφορετικές από τη λειτουργία της τυπογραφίας στη Δύση. Η διείσδυση της χρηματικής οικονομίας, έγραφε ο Τζ.Μπ.Σάνσομ (*στο Ιαπωνία, Cresset Press, Λονδίνο 1931*), «προκάλεσαν μια αργή αλλά ακαταμάχητη επανάσταση, που κατέληξε στη συντριβή της φεουδαλικής διακυβέρνησης και στην αποκατάσταση των επαφών με ξένες χώρες ύστερα από διακόσια και πλέον χρόνια απομό-

νωσης». Το χρήμα έχει αναδιοργανώσει την αισθητηριακή ζωή των ανθρώπων ακριβώς επειδή είναι προέκταση της αισθητηριακής ζωής μας. Η αλλαγή αυτή δεν εξαρτάται από την έγκριση ή απόρριψη εκείνων που ζουν στην κοινωνία.

Ο Αρνολντ Τούνμπη έκανε μια προσέγγιση στη μεταμορφωτική δύναμη των μέσων με την ιδέα του περί *αιθεροποίησης*, η οποία, ισχυρίζεται, είναι η αρχή της προοδευτικής απλοποίησης και αποτελεσματικότητας σε κάθε οργάνωση ή τεχνολογία. Είναι αξιοσημείωτο ότι αγνοεί την επίδραση της πρόκλησης αυτών των φορμών στην απόκριση των αισθήσεών μας. Φαντάζεται πως είναι η απόκριση των γνωμών μας εκείνο που έχει σχέση με την επίδραση των μέσων και της τεχνολογίας στην κοινωνία, μια *άποψη* που πασιφανώς είναι αποτέλεσμα του τυπογραφικού ξορκιού. Γιατί ο άνθρωπος σε μια εγγράμματη και ομοιογενοποιημένη κοινωνία παύει να είναι ευαίσθητος απέναντι στην ποικίλη κι αδιάκοπη ζωή των μορφών. Αποκτά την ψευδαίσθηση της τρίτης διάστασης και της *προσωπικής άποψης* ως τμήμα του ναρκισσιστικού προκαθορισμού του και του είναι τελείως απαγορευμένη η επίγνωση του Μπλέικ ότι γινόμαστε αυτό που βλέπουμε.

Σήμερα, όταν θέλουμε να προσανατολιστούμε στην κουλτούρα μας κι έχουμε την ανάγκη να σταθούμε πέρα από την προκατάληψη και την πίεση που ασκείται από κάθε τεχνική φόρμα ανθρώπινης έκφρασης, αρκεί να επισκεφθούμε μια κοινωνία όπου η συγκεκριμένη αυτή φόρμα δεν έχει γίνει αισθητή ή μια ιστορική περίοδο που η φόρμα αυτή ήταν άγνωστη. Ο καθηγητής Ουίλμπουρ Σραμ έκανε μια τέτοια τακτική κίνηση όταν ετοιμάζε το βιβλίο *Η Τηλεόραση στη Ζωή των Παιδιών μας*. Βρήκε περιοχές όπου η τηλεόραση δεν είχε διεισδύσει καθόλου και πραγματοποίησε ορισμένα τεστ. Και μια και δεν είχε μελετήσει την ιδιάζουσα φύση της τηλεοπτικής εικόνας, τα τεστ που έκανε ήσαν για προτιμήσεις *περιεχομένου*, χρόνο παρακολούθησης και μετρήσεις λεξιλογίου. Μ'άλλα λόγια, η προσέγγισή του στο πρόβλημα ήταν μια προσέγγιση εγγράμματου ανθρώπου, αν και τούτο δεν έγινε συνειδητά. Κατά συνέπεια, δεν βρήκε τίποτα να αναφέρει. Αν είχε υιοθετηθεί η μεθοδός του το 1500 μ.Χ. για να ανακαλυφθούν οι επιδράσεις του τυπωμένου βιβλίου στη ζωή παιδιών ή ενηλίκων, πάλι δεν θα είχε βρει

τίποτα για τις αλλαγές στην ατομική και κοινωνική ψυχολογία εξ αιτίας της τυπογραφίας. Ο τύπος δημιούργησε τον ατομικισμό και τον εθνικισμό τον δέκατο έκτο αιώνα. Η ανάλυση προγράμματος και περιεχομένου δεν προσφέρει κανένα κλειδί στη μαγεία αυτών των μέσων ή στην υποσυνείδητη φόρτισή τους.

Ο Λέοναρντ Ντουμπ, στην αναφορά του *Επικοινωνία στην Αφρική*, μιλάει για έναν Αφρικανό που έμπαινε σε μεγάλους μπελάδες ν'ακούει κάθε απόγευμα τις ειδήσεις του *BBC*, αν και δεν μπορούσε να καταλάβει τίποτα απ'αυτές. Ήταν σημαντικό γι'αυτόν να είναι απλώς παρών σ'αυτούς τους ήχους κάθε μέρα στις 7 μ.μ. Η στάση του απέναντι στον ήχο ήταν σαν τη δική μας στάση απέναντι στη μελωδία — η ηχηρή εκφορά του λόγου σήμαινε πολλά. Τον δέκατο έβδομο αιώνα, οι πρόγονοί μας είχαν την ίδια μ'αυτόν τον ιθαγενή στάση απέναντι στις φόρμες των μέσων, όπως φανερώνεται από την παρακάτω άποψη του Γάλλου Μπερνάρ Λαμ, όπως διατυπώνεται στο βιβλίο *Η Τέχνη του Ομιλείν*:

Είναι αποτέλεσμα της Σοφίας του Θεού, ο οποίος δημιούργησε τον άνθρωπο να είναι ευτυχής, πως ο,τιδήποτε είναι χρήσιμο στη συζήτησή του (τρόπο ζωής) είναι και ευχάριστο... επειδή όλα τα πράγματα που συντελούν στη θρέψη είναι εύγευστα, ενώ άλλα πράγματα που δεν μπορούν να αφομοιωθούν και να μετατραπούν σε δική μας ουσία είναι αηδιαστικά. Μια Συζήτηση δεν μπορεί να είναι ευχάριστη στον Ακροατή αν δεν είναι εύκολη στον Ομιλητή. Ούτε μπορεί εύκολα να προφερθεί αν δεν γίνεται ακουστή με απόλαυση.

Να, λοιπόν, μια θεωρία ισορροπίας της ανθρώπινης διαίτας και έκφρασης, που μια παρόμοιά της σήμερα προσπαθούμε να επαναδιατυπώσουμε για τα μέσα ύστερα από αιώνες κατακερματισμού και εξειδίκευσης.

Ο Πάπας Πίος XII ανησυχούσε σοβαρά γιατί δεν υπάρχει μια σοβαρή μελέτη των μέσων σήμερα. Στις 17 Φεβρουαρίου 1950 είπε:

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι το μέλλον της σύγχρονης κοινωνίας και η σταθερότητα της εσωτερικής ζωής της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διατήρηση μιας ισορροπίας ανάμεσα στη

δύναμη των τεχνικών επικοινωνίας και στην ικανότητα αντίδρασης του ατόμου.

Επί αιώνες τώρα η αποτυχία στο σημείο αυτό είναι χαρακτηριστική και απόλυτη για την ανθρωπότητα. Η υποσυνείδητη και πειθήνια αποδοχή του αντικτύπου των μέσων τα έχει κάνει φυλακές χωρίς τοίχους για τους ανθρώπινους χρήστες τους. Όπως σημειώνει ο Α.Τζ.Λήμπλινγκ στο βιβλίο του *Ο Τύπος*, ένας άνθρωπος δεν είναι ελεύθερος αν δεν μπορεί να δει πού πηγαίνει, ακόμα κι αν έχει ένα όπλο που τον βοηθά να φτάσει εκεί. Γιατί κάθε μέσο είναι κι ένα όπλο με το οποίο τσακίζεις άλλα μέσα κι άλλες ομάδες. Αποτέλεσμα είναι ότι η σημερινή εποχή είναι μια εποχή πολλαπλών εμφύλιων πολέμων, που δεν περιορίζονται στον κόσμο της τέχνης και της ψυχαγωγίας μόνο. Διακηρύσσει στο *Πόλεμος και Ανθρώπινη Πρόοδος* ο καθηγητής Τζ.Νεφ: «Οι ολοκληρωτικοί πόλεμοι του καιρού μας ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς λαθών των διανοουμένων...»

Αν η διαμορφωτική δύναμη των μέσων είναι τα ίδια τα μέσα, τούτο εγείρει ένα πλήθος μεγάλων ζητημάτων που μόνο να τα αναφέρουμε εδώ μπορούμε, αν και τους αξίζουν τόμοι. Συγκεκριμένα, προκύπτει το ζήτημα αν τα τεχνολογικά μέσα είναι οικονομικά αγαθά, ή φυσικοί πόροι, ακριβώς όπως είναι ο άνθρακας, το βαμβάκι και το πετρέλαιο. Όλοι συμφωνούν ότι μια κοινωνία που η οικονομία της εξαρτάται από ένα ή δύο μείζονα αγαθά, όπως το βαμβάκι, τα δημητριακά, η ξυλεία, τα ψάρια ή τα βοοειδή, θα καταλήξει να έχει κάποια εμφανή κοινωνικά πρότυπα οργάνωσης. Η έμφαση σε λίγα μείζονα αγαθά δημιουργεί εξαιρετική ανισορροπία στην οικονομία αλλά μεγάλη ανθεκτικότητα στον πληθυσμό. Το πάθος και το χιούμορ του αμερικανικού Νότου είναι θεμελιωμένα σε μια τέτοια οικονομία λίγων οικονομικών αγαθών. Γιατί μια κοινωνία διαμορφωμένη από την εξάρτηση από λίγα αγαθά τα αποδέχεται ως κοινωνικό δεσμό, ακριβώς όπως κάνει η μητρόπολη με τον τύπο. Το βαμβάκι και το πετρέλαιο, όπως το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, γίνεται σταθερές φορτίσεις ολόκληρης της ψυχικής ζωής της κοινωνίας. Και το διαπεραστικό αυτό γεγονός δημιουργεί το ιδιαίτερο πολιτιστικό άρωμα κάθε κοινωνίας, η οποία πληρώνει μέσω της μύτης της κι όλων των άλλων αισθήσεών της

κάθε αγαθό που διαπλάθει τη ζωή της.

Το ότι οι ανθρώπινες αισθήσεις μας, των οποίων προεκτάσεις είναι όλα τα μέσα, είναι επίσης σταθερές φορτίσεις των προσωπικών μας ενεργειών και διαμορφώνουν καθολικά τη συνείδηση και εμπειρία του καθενός μας, μπορεί να γίνει αντιληπτό κι από μια άλλη άποψη που την αναφέρει ο ψυχολόγος Κ.Γιούνγκ:

Κάθε Ρωμαίος περιστοιχιζόταν από σκλάβους. Ο σκλάβος και η ψυχολογία του διαπότισαν την αρχαία Ιταλία και κάθε Ρωμαίος έγινε μέσα του, και βεβαίως ανεπίγνωστα, σκλάβος. Γιατί ζώντας διαρκώς στην ατμόσφαιρα των σκλάβων, μολύνθηκε μέσω του ασυνειδήτου με την ψυχολογία τους. Κανένας δεν μπορεί να θωρακίσει τον εαυτό του από μια τέτοια επίδραση (*Συμβολές στην Αναλυτική Ψυχολογία, Λονδίνο 1928*).